

СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ ОПОЗИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статья посвящена вопросам возможности существования оппозиционной деятельности в современном политическом мире. Раскрыты вопросы необходимости легитимации политической оппозиции. Освещены основные принципы, на которых должна основываться её деятельность на примерах зарубежных стран.

The article deals with problems of possibility of existence of oppositional activity in modern political world. It discovers issues on necessity of legitimation of political opposition. It also describes fundamental principles on which its activity should be based on by the example of foreign countries.

Відкриття політичної опозиції та її легітимація, більше того, її інституціоналізація в політичній системі, являє собою одне з найвеличніших досягнень розвитку сучасного суспільства [8, с. 167].

Опозиційна діяльність, як частина буття, здається нам його невід'ємною часткою. Але чи насправді опозиція має своє місце у будь-якому суспільстві чи країні? Чи може політична опозиція існувати або навпаки не існувати у країні, яка вважає себе демократичною?

В літературі можна знайти різні точки зору щодо необхідності та можливості існування такого соціально-політичного інституту, як опозиція. З одного боку, опозиція являє собою прояв демократичної, розвинутої країни; з іншого – це явище, яке може не мати вираження в суспільно-політичному житті через заборони чи відсутність гідних політичних лідерів.

Історичний досвід появи політичної опозиції в іноземних країнах може або бути доказом того, що політична система не може існувати без опозиції, або, навпаки, свідчити, що гарантією існування політичної опозиції є інші фактори, окрім демократії та політичної ситуації [3, с. 77].

Політична опозиція може бути сприйнята позитивно політичною системою й являти собою свято демократії. В іншому ж випадку вона може бути поза цієї системи та привести своїх прихильників до в'язниці.

Сутність опозиції, як явища в політичному житті, полягає в противазі існуючому режиму окремого регіону або у країні в цілому [9, с. 292]. Але в такому разі постає питання: чи має протистояння

між керуючими політичними силами та силами, які підтримують інші інтереси та позиції, бути оформленим в політичне угруповання чи партію та мати свого лідера? Чи може опозиція існувати в іншій формі – в активній громадській позиції, яка однак не має чітко визначеної організаційної чи політичної форми? В такому разі мова буде йти про "громадський опір" існуючому строю чи про повноцінну протиборчу силу, що може змінити існуючу ситуацію?

Важливість легітимації опозиційної діяльності є очевидним [6, с. 46]. З одного боку, законодавче закріплення поняття "опозиція" дозволяє окреслити коло тих суб'єктів, хто реально претендує на роль протиборчої сили. Тобто, визначається, яку форму належить мати такій спілці чи організації, якого рівня вона має бути, та, найголовніше, чи має опозиція ставати частиною політичного середовища країни, або вона може існувати лише на громадських засадах. З іншого боку, гарантуються права, якими володіє така опозиція та засади, на яких вона базує свою діяльність. Тим самим підкреслюється, що опозиційна діяльність є відображенням демократичних свобод в державі, й представляє собою волевиявлення тієї верстви населення, яка не підтримує або може не підтримати існуючий уряд (управління).

В такому разі постає питання: якщо опозиція (в більш широкому розумінні, ніж політична опозиція) проявлятиметься у формі громадської організації чи об'єднання громадян, чи матиме вона перевагу у суспільстві, та чи не буде вона заборонена існуючим законодавством?

Представництво опозиції у парламенті (уряді) держави є запорукою недоторканності та свободи волевиявлення громадян. Визнання опозиційної діяльності частиною політичного життя країни є проявом дотримування гарантованих прав громадян на свободу думки та слова, й дозвіл на участь у політичному житті країни не тільки політичних сил, що висловлюють позицію більшості, а й тих сил, що їм протистоять.

Таким чином, можна зробити висновок, що опозиція має існувати як політична сила, що виражає погляди інших верств населення, окрім тих, які вже панують. Політична опозиція має бути представлена у парламенті (уряді) країни, щоб донести цю позицію до керуючої влади та відкоригувати загальний курс країни [7, с. 20].

З іншого боку, якщо розглянути опозицію як частину життя суспільства, що не представлена в органах влади у державі, й існує

лише як прояв вираження поглядів меншості населення. Опозиція нелегітимна, вона функціонує на добровільних засадах та має стихійний характер. У такому разі гарантією діяльності опозиційного об'єднання є не закон, а мораль та свідомість громадян. Таку опозицію можна заборонити, як ту, що підриває існуючі засади суспільства та політичної системи. І в цьому разі опозиція повинна вести підпільну боротьбу з існуючим режимом, або відкриту боротьбу й вдаватися до крайніх заходів – відкритого протесту з ціллю скидання існуючої влади.

В обох таких випадках опозиція потерпить фіаско, адже підпільна боротьба зменшить її авторитет серед населення, й піддасть гонінням з боку правлячої влади; у разі ж відкритої пропаганди звернення до радикальних заходів, опозиція буде визнана такою, що займається протиправною діяльністю та буде заборонена чи притягнута до кримінальної відповідальності за призиви до порушення існуючого політичного ладу.

Отже, сучасна політична опозиція повинна бути не тільки громадською організацією, яку підтримує суспільство, але й політичною силою, що може спричинити опір діючій владі. Тобто, політична опозиція є необхідною умовою, як для нормального функціонування демократичного суспільства, де визнаються права громадян, так і умовою ефективного існування самої опозиції та її безперешкодної діяльності.

Опозицію, у сенсі політичної структури, треба розглядати як явище (сила), що протистоїть уряду (парламенту) [8, с. 168]. І це явище, на думку деяких вчених, треба розглядати лише в контексті притягання між урядом та політичною опозицією.

В багатьох країнах опозиційна діяльність не має законодавчого закріплення. У стародавні часи або голова держави мав вплив у країні, або ні. І лише у разі, коли монарх (голова) втрачав свій авторитет у суспільстві, супротив нього знаходився інший лідер, який ставав наступним головою держави, або лише підіймав заколот, після чого все поверталось на свої місця.

Вочевидь, лише в суспільстві в якому дозволяється свобода думки та слова може існувати політична опозиція. Й вона повинна бути легітимною, щоб її існування було доречним та впливовим.

Але наскільки ефективною буде опозиційна діяльність, яка не має чітко визначених меж? Те, що гарантується більшістю основних законів, але не має чіткого вираження в конкретних, регулюючих лише цю сферу нормативно-правових актів, чи буде це дієвим?

Загальною тенденцією останніх десятиріч є формування особливого статусу політичної опозиції в багатьох державах, які проповідують принципи демократії – багатопартійності політичної системи. Адже існування такої системи не може бути повноцінним без нормального функціонування опозиційних сил.

У Канаді важливість політичної опозиції в системі парламентського правління була визнана шляхом її практичного визнання в процедурах парламенту. Так, політична опозиція набула прав і вагу в політичній системі Канади після встановлення на законодавчому рівні заробітної платні Лідеру Опозиції [5, с. 49]. "Офіційною опозицією" визнається найбільша група меншості, яка готова, в разі відставки уряду, взяти на себе його обов'язки по управлінню країною.

Виділення лідеру політичної опозиції, як основної керуючої сили, видається небезпідставним. Саме наявність керівника цієї сили надає їй завершеності та цілісності, тому що різноманітність представників політичної опозиції повинна бути кимось упорядкована для ефективності її діяльності.

В більшості ж країн прецедентного права, нормативно-правове регулювання опозиційної діяльності є традицією, особливо відносно парламентської опозиції.

В Великобританії, де поняття опозиції існує ще з 1826 року, панує двопартійна система, яка знаходить відображення у складі парламенту, оскільки більша частина депутатів – представники тієї або іншої політичної партії [2, с. 320]. Тобто, існує і функціонує двопартійна система, специфіка якої полягає в стійкому переваженні на політичній арені двох великих партій, які періодично змінюються в уряді: коли одна партія формує уряд, інша знаходиться в опозиції, і, навпаки, коли на чергових виборах перемагає опозиційна партія, то вона формує уряд, а партія, яка раніше знаходилася при владі, переходить в опозицію [1, с. 172].

Загалом, політична опозиція є одним із найяскравіших інститутів сучасного парламентаризму. У разі, якщо вона має офіційний статус, тобто є легітимною, держава також сплачує її діяльність з державного бюджету (казни). Крім Канади, де одним із принципів гарантованості опозиційної діяльності є отримання платні, у ФРН, згідно до закону від 1994 року, кожна фракція, яка не підтримує уряд, отримує додаткову (опозиційну) надбавку. В Швеції фракції опозиції отримують за кожен депутатський мандат в два рази більше, ніж фракції урядової більшості [4, с. 6].

Як наслідок, можна сказати, що у разі, коли держава виплачує більш високу платню партійній меншості, вона, таким чином, надає додаткових гарантій для ефективної діяльності опозиційних сил.

Отже, можна зробити деякі висновки з вищевикладеного. По-перше, явище опозиції грає величезну роль в долі суспільства й держави в цілому. Завдяки існуванню цього інституту розвиток демократичної держави є повноцінним та ефективним.

По-друге, опозиційна діяльність повинна мати законодавче закріплення, адже саме легітимність політичної опозиції надає їй як правомочності, так і гарантованості державою. Крім того матеріальні привілеї, які надаються опозиції за державний кошт, значно підвищують її ефективність та плідну роботу, тому що саме це дозволяє політичній опозиції залишатися незалежною від уряду та від інших факторів.

По-третє, політична опозиція повинна мати сильного лідера, який спрямовує діяльність такої сили та помножує шанси на успіх на чергових виборах.

Опозиційна діяльність у її сучасному баченні має бути розглянута крізь призму демократичних принципів. В минулих століттях, політична опозиція формувалась, як частина двопартійної системи, яка повинна саморегулюватися. Зараз це явище є необхідною умовою розвитку багатопартійної системи, яка дозволяє враховувати інтереси всіх верств та прошарків населення. Керуючись історичним досвідом, необхідно враховувати сьогоденні реалії, в яких кожна демократична країна прагне досягнути ідеалу – створення розвинutoї правової держави та громадського суспільства.

Розробка проектів нормативно-правових актів щодо правового статусу політичної опозиції має бути пріоритетом для країн, які, маючи підпільну опозицію, однак не дозволяють їй виражатися у повній мірі й мати право голосу в уряді. Такий крок створить необхідні умови для ефективної роботи не тільки самого уряду, але й взаємодії між суспільством та урядом, а це означає, що демократичні ідеали можуть бути досягнуті у більш короткий час.

Література:

1. Конституционное право зарубежных стран /Под ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо. – М., 2000. – 832 с.
2. Сравнительное конституционное право. – М, 2002. – 448 с.
3. Совгиря О. Правовий статус парламентської опозиції у Великобританії / О. Совгиря // Конституційне право. – 2004. – № 11. – С. 77 – 81.

4. Тимофеева Л. Власть и оппозиция в России: проблемы политического дискурса / Л. Тимофеева // Власть. – 2007. – № 4. – С. 3-9.
5. Beauchesne's Rules and forms of the House of Commons of Canada with annotations, comments and precedents. Fifth edition / Alistar Fraser, B. A., LLB; G. A. Birch, B. Sc., P. P. A., M. A.; W. F. Dawson, B. A., M. A., D. Ph. – The Carswell Company Ltd, Toronto, Ontario, 1978. – 401p. – pp. 31-35; 48-50.
6. Political institutions in the United Kingdom by David Judge. – Oxford University Press, 2005. – 323p.
7. Political Oppositions in Western Democracies /edited by Robert A. Dahl – Yale University, 1966. – 458p.
8. Political Theory in the Welfare State / Niklas Luhmann; translated by John Bednarz, Jr. – Berlin; New York: de Gruyter, 1990. – 245p.
9. Politics, Law and Social Change. Selected essays of Otto Kirchheimer / edited by Frederic S. Burin and Kurt L. Shell. – Columbia University Press. New York and London, 1969. – 483p.

*Щедров С. В., Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля*

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ЕЛІТ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Анализируется проблема форм политического взаимодействия элит, определяется специфика политической конкуренции элит в процессе модернизации политической системы Украины.

The problem of the forms of political interaction between the elites is analysed, the specific of political competition elites in the process of modernizing Ukraine's political system is determined.

Підвищення адаптованості політичної системи до нових соціальних вимог на основі раціоналізації її організації передбачає наростаючу диференціацію структур і функцій органів управління. Щоб мати можливість урахувати інтереси соціальних груп, політична система повинна формувати відповідні канали для артикулювання та агрегування цих потреб (зокрема, розширюючи можливості дії груп інтересів, партій, інститутів прямої демократії тощо). Важливою умовою для здійснення цих змін є формування та вдосконалення нормативної бази, здатної забезпечити рівність